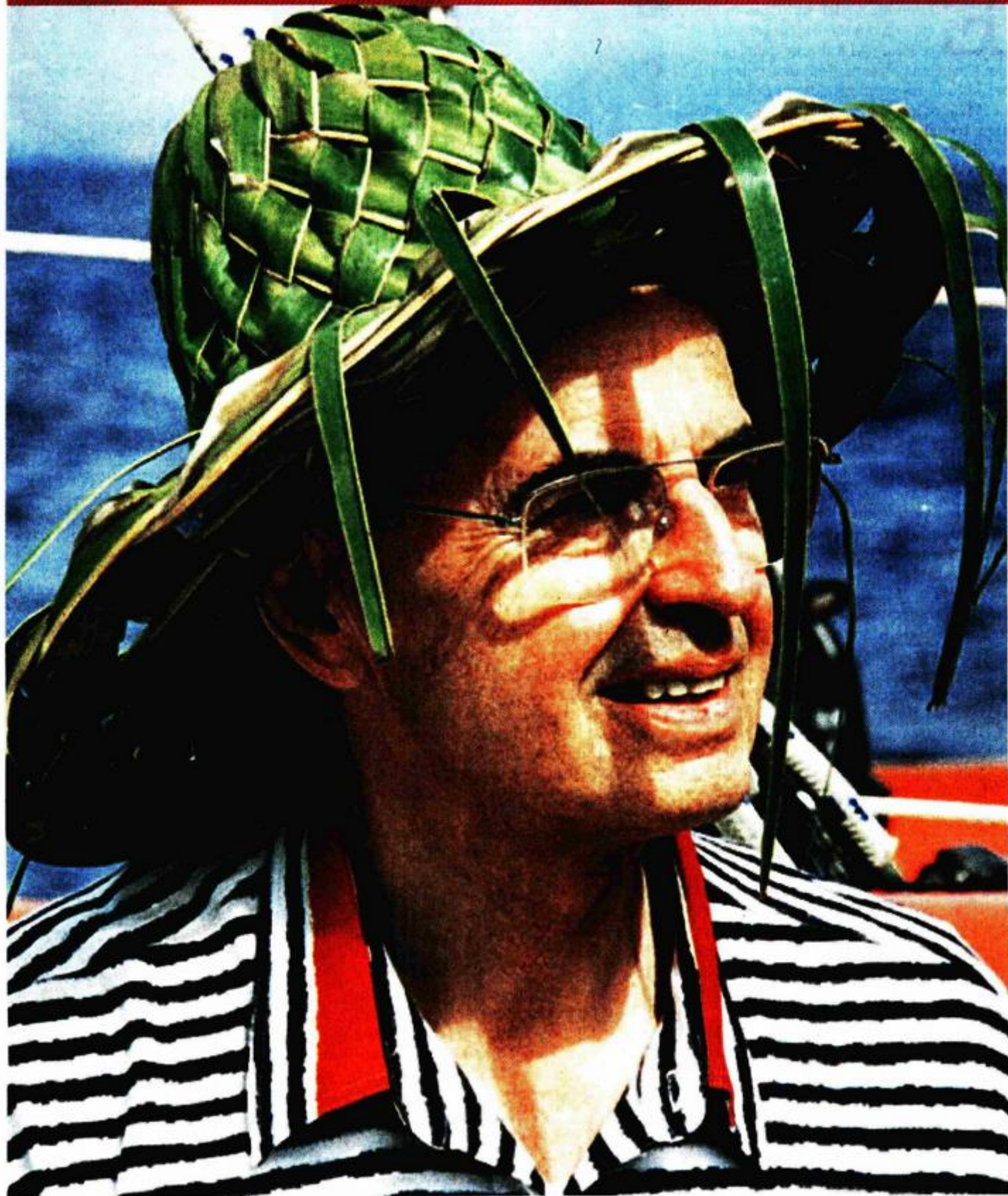

Evidencijski broj / Article ID: 11255668
Vrsta novine / Frequency: Dnevna
Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
Rubrika / Section:

intervju

KELEMEN

Zbog Biennala su me najprije uhitili, a onda me je i Udba podržala

Kad je Hruščov bio u Zagrebu i vidio najmoderniju Murtićevu sliku, rekao je Tito: To tvoji radnici slikaju takve strašne slike? A Tito je na to kazao: Ma pusti, to se oni nešto zabavljaju... Razgovarao Davor Merkaš Snimke Arhiva VL-a i HDS-a

Milka Kelemena, svjetski poznatog hrvatskog skladatelja i osnivača Muzičkog biennala Zagreb koji ove godine slavi svoj veliki jubilej, 50. godišnjicu osnivanja, posjetio sam prije mjesec dana u njegovu domu u Stuttgartu. Više od šezdeset godina od praizvedbe njegove Simfonije 1951., sjajnog diplomskog rada na Muzičkoj akademiji u Zagrebu koji je, prema njegovim riječima, "doživio kolosalan uspjeh, a odražava sav mrak i tragiku Drugog svjetskog rata", u njegov njemački domicil u Bergstrasse donio sam partituru tog njegova djela. Ona je nakon praizvedbe netragom nestala i uz pomoć sredstava Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Muzičkog informativnog centra Koncertne direkcije Zagreb rekonstruirana je iz orkestralnih dionica nedavno pronađenih u jednom od fondova Muzičke akademije u Zagrebu. Njegovo veselje što u rukama opet drži remek-djelo svojeg mladenačkog razdoblja bilo je neizmerno. Imat ćemo ga prilike uskoro ponovno čuti, toliko godina nakon uspješne praizvedbe.

Vitalan, lucidan i oštrouman, Kelemen se i dalje, u 87. godini života, detaljno sjeća uzbudljivih događaja iz godina osnivanja

jednog od naših najvećih međunarodnih festivala uopće, svečanosti moderne glazbe i kulturnog projekta koji je Hrvatsku velikim slovima upisao na zemljovid svjetske kulturne scene. Kelemen je pristao dati intervju u kojem ne samo da prvi put vrlo iskreno progovara o događajima i osobama koje su sudbinski odredile Biennale nego iz današnje perspektive jasno i bez dlake na jeziku govori o političkoj klimi i okolnostima pod kojima je festival nastajao, kao i o uzbudljivim doživljajima iz svoje mladosti.

:: Što vas je potaknulo na osnivanje Biennala?

Nakon katastrofe Drugog svjetskog rata, u Hrvatskoj glazba, osim primitivnih političkih pjesama koje su bile potpuno u službi Komunističke partije, zapravo i nije postojala. Kao mladi hrvatski domoljubni skladatelj u to sam vrijeme bio vrlo nesretan: preko radija sam čuo modernu glazbu iz Francuske, Njemačke i drugih europskih zemalja i uvidio sam da smo mi u Hrvatskoj, odnosno u tadašnjoj Jugoslaviji, u strašnom zaostatku.

Nakon Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj glazba, osim primitivnih političkih pjesama, nije postojala

:: Biennale je hrvatsku glazbu doveo na razinu tadašnjeg europskog stvaralaštva i zaostatak za Europom prvi je put potpuno ukinut.

To je bio vrlo složen i dug proces. Kad se gleda iz današnje perspektive, čini se da je sve išlo jako brzo, a cijeli proces zapravo je trajao desetljećima. Zašto?

Zato što je Jugoslavija, baš kao i ostale zemlje istočnog bloka, bila potpuno izolirana i bilo je jasno da smo i mi u zatvorenom krugu te da ne znamo što se zapravo događa u drugim državama. Tako sam se i te kako morao pomučiti da dođem do kojekakvih novih imena i novih muzičkih struktura. Pedesetih godina dobio sam stipendiju za Pariz i ondje sam studirao kod Oliviera Messiaena: tek sam tada uvidio da je naša glazba u zaostatku za europskom od gotovo 80 godina.

Nije da si nešto utvaram, to je uistinu bilo tako. Publika je, baš kao i skladatelji, bila potpuno dezorijentirana. Tek 1957. – zamislite koliko je to godina poslije rata – dobio sam stipendiju za Njemačku i boravio sam u avangardnom studiju glazbe u Darmstadt. Ondje sam upoznao Stockhausena, Bouleza, Nona i ostale afirmirane skladatelje te postao član te "darmštatske škole". I u glazbi je, prema mojem mišljenju, jako važno stvarati nešto novo – na kraju, i Beet-

ZA STRAVINSKOG U ZAGREBU DOBIO SAM 20.000 DOLARA OD GRADONAČELNIKA PIRKERA IZ AMERIČKOG FONDA ZA POMOĆ POPLAVLJENIMA

**Biennale
na zidu**
Avangardni
glazbenici iz cijelog
svijeta imali su u
Zagrebu i svoje
novine

hoven je bio veliki avangardist, baš kao i Debussy ili Wagner, koji je rekao: "Djeco, stvarajte nešto novo!" To je velika istina, jer ako skladatelji samo imitiraju prošle glazbene strukture i prošla stoljeća, ostaju zatvoreni u svome istraživačkom krugu i ne dostižu međunarodnu razinu i značenje. Ja sam znao da se za hrvatsku glazbu mora pronaći autentičan, naš domaći identitet.

:: Napokon se i u Hrvatskoj počelo pisati za ono vrijeme suvremenim glazbenim jezikom. Vidite li u tome iz današnje perspektive neku vrstu "eklektičnosti" imitiranja i uvoza vanjskih stilova ili to doživljavate kao lom s tradicijom i istinsku modernizaciju hrvatske klasične glazbe? Definitivno je da ga je tadašnji režim doživljavao kao neku vrst "političke geste"?

Moramo znati da je MBZ zapravo imao dva lica. Prvo je ono iz 1961. To je bila velika revolucija. Ljudi to danas ne mogu ni pojmiti. Te su godine jedno poslijepodne k meni došla dva čovjeka i rekli mi da sam uhićen

zbog protudržavnog organiziranja MBZ-a. U zatvoru sam proveo dva dana. Tada me je direktor Udbe pitao: "Što ti tamo radiš? Što je to, kakav je to Biennale?" Onda sam ja rekao da sve to radim za Hrvatsku i za grad Zagreb. Kad sam to rekao, on je odgovorio: "Pa to je sjajno! Nastavi to i dalje raditi!" Bio sam iznenađen što te riječi čujem od velikog udbaša. No sve je to već bio pripremio Ivo Vuljević, koji je bio veliki partijac i koji me izvukao iz zatvora. On je bio tako slobodan i drzak da je u vrijeme

Biennale iz 1961. bilo je velika revolucija. Ljudi to danas ne mogu pojmiti. Te su godine jedno poslijepodne k meni došla dva čovjeka i rekli da sam uhićen zbog protudržavnog organiziranja MBZ-a

mog zatvaranja udbaša uvjerio da moram nastaviti i raditi na organizaciji MBZ-a. To je bila ta prva, "revolucionarna" etapa. Kad je ta etapa završena i kad je nastala naša država, nastala je sasvim nova situacija. To je sad svojevrstan kulturni prodor u svijet, veza s ostalim državama svijeta, sa svim kontinentima, uz pomoć medija koji su nam danas na raspolaganju. Mi danas više nismo revolucionarni; svatko daje nešto svoje. Kao što Nijemci ili Talijani imaju svoju specifičnu kulturu, tako je imamo i mi i ona je u svijetu već vrlo prepoznatljiva.

:: Je li bilo teško animirati velikog Stravinskog da dođe u Zagreb na Biennale?

To je bilo veliko pitanje. Dobio sam stipendiju za Ameriku. Kad sam došao u Los Angeles, najprije sam otišao posjetiti Stravinskog. Kad sam došao k njemu, rekao sam mu da sam tako sretan što sam upoznao skladatelja kolosalne kompozicije "Sacredu printemps". Na to mi je odgovorio: "Joj, prestanite odmah o tome govoriti. To je

jedna moja jako loša studentska kompozicija. Nemojte mi ništa o tome govoriti. Ako ćete mi još nešto o tome reći, tu su vrata pa izvolite izaći!" Bio sam užasno šokiran. Pa mi svi znamo što je "Sacre", to je uistinu bio početak avangarde. Stravinski je bio u strahu da će ga Boulez i Stockhausen prestići i biti moderniji nego on. Pa je onda u strahu rekao da je to "đačka kompozicija". A zanimljivo je da skladbe koje je poslije skladao, prema mojem mišljenju, nisu bile tako dobre kao "Sacre". Onda smo ga zvali telefonom, pisali mu pisma, ali on nikako nije htio doći. Napokon sam našao jednog njegova prijatelja u Los Angelesu i on mi je rekao: "Pošaljite mu telegram da će on dobiti 20.000 dolara, a njegov asistent 5000 dolara, pa ćete vidjeti kako će reagirati." Stravinskog je strašno zanimao novac. I tako sam poslao telegram tog sadržaja i već za jedan sat dobio sam njegov odgovor da će doći. Tako je došao sa svojim asistentom koji je sa Zagrebačkom filharmonijom uvježbao cijeli program, a onda je Stravinski sam dirigirao koncerte. Moram reći da je bio prilično zbunjen pri dirigiranju, tako da je prvi violinist morao jako paziti da orkestar bude zajedno i da se sve ne raspadne.

:: A odakle vam novac za financiranje Biennale?

To je financirao Grad Zagreb. Ovo javno zapravo ne bih smio reći, no od tada je prošlo toliko vremena pa ću vam ipak odati tajnu: bio sam jako dobar prijatelj s gospodinom Perom Pirkerom koji je tada bio gradonačelnik Zagreba. Rekao sam mu koliko je važno da Hrvatska uđe u veliko kolo svjetskih festivala. Točno u to vrijeme bila je gotovo katastrofalna poplava u Zagrebu. Pirker je rekao: "Znaš, još mi je ostalo nešto novca za poplavu koji sam dobio iz Amerike. Ja ću ti dati tih 20.000 dolara."

:: U svojoj kući tijekom Drugog svjetskog rata muzicirali ste s Nijemcima koji su okupirali Slatinu. Možete li nam malo opisati tu situaciju? Da biste spasili obitelj, poslije ste otišli u partizane. Jeste li to učinili zbog ideoloških razloga i pobuda ili je to bio pragmatičan čin?

U Slatini sam išao u gimnaziju i ondje sam imao veliku sreću da sam našao dva izvanredna muzičara: čelist koji je svirao u praškom kvartetu te violinist koji je poslije bio u Filharmoniji. Ja sam svirao glasovir – učio sam kod Melite Lorković pa sam skroz pristojno svirao. I tako smo mi u kući imali svoj mali orkestar i svaki smo utorak i će-

:: Milko Kelemen s autorom intervjua Davorom Merkašom

tvrtak muzicirali. Tako sam upoznao cjelokupnu literaturu za trio, za violinu solo i klavir solo. I moja baka, koja je bila Lisztova učenica, sudjelovala je u tome: ona je bila jako dobra pijanistica. Za mene, mladog skladatelja koji još nije imao velike profesore nego je bio samouk, bilo je to fantastično iskustvo. U to sam vrijeme mnogo skladao i napisao nekoliko trija i kvarteta. Imao sam zapravo mali orkestar u kući.

To je bilo jako opasno vrijeme. Mi smo u našoj kući redovito svirali svaki utorak i četvrtak, a pokraj kuće vrlo su često prolazili njemački vojnici. Među njima je bilo vojnika koji su bili glazbenici u frankfurtskoj i Münchenskoj operi. Bili su jako iznenađeni da se tu u Virovitici svira Schubertov kvintet "Pastrva" pa su rekli "idemo mi njima pokucati na prozor" i pitali su nas mogu li svirati s nama. Moji roditelji nisu imali ništa protiv, pa su oni dolazili svaki utorak i četvrtak. Svirali smo cjelokupnu glazbenu literaturu, golem broj kompozicija. U međuvremenu su pokraj kuće prolazili partizani i kroz prozor sve to vidjeli. "Boga ti, kod ovog Kelemena sviraju njemački oficiri! Oni su tu, u njihovoj kući! Pa što oni to rade?". I tako je moja kuća došla na loš glas kao "njemačka kuća", što uopće nije bila istina jer je moj otac bio veliki Hrvat – još veći nego ja. Bila je to velika opasnost za oca. Vrlo su brzo došli partizani i uhitili ga: dospio je u logor u Voćinu i zamalo su ga

Mog su oca zamalo ubili jer su partizani vidjeli da njemački vojnici, orkestraši iz Münchena i Frankfurta - sviraju kod nas

ubili. Zamislite, samo zato što smo svirali! To je velika tema u mojoj kući. Ja sam bio u zatvoru zbog osnivanja Biennale, a mog su oca zamalo ubili jer su partizani vidjeli da njemačka vojska – a to su bili obični vojnici, orkestraši iz Münchena i Frankfurta, kolosalni svirači – svira kod nas.

:: U Slatini je istodobno bila i njemačka vojska i partizani? Kako je to izgledalo?

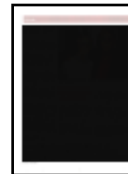
To je bilo tako da su 14 dana tu bili Nijemci, a onda su ih partizani potjerali iz Virovitice van. Onda su došli partizani i tamo bili mjesec dana. Onda je opet došla njemačka vojska – pa smo opet svirali s Nijemcima (smijeh). Nije to bilo kao u Zagrebu, gdje je stalno bila hrvatska vojska. A u ovim našim malim mjestima svakih je 14 dana ili svakih mjeseca dana bila druga vojska. To je bilo jako opasno.

:: Kakav je uopće bio vaš stav prema Titu? Rekli ste da ste zbog njega bili i u zatvoru. Nije li vam on osobno ili možda neizravno omogućio da realizirate Biennale? Ili ste vi iskoristili stav Zapada, ali i Istoka, kako biste pokrenuli Biennale?

Nisam bio velik Titov prijatelj jer sam znao da je diktator, čovjek koji ne misli demokratski kao ja. Ali poslije, kad je došao na vlast, moram priznati da je ipak bio tržišno osviješten. Kad je Hruščov bio u Zagrebu, slučajno sam bio i u Institutu za radničko samoupravljanje, a tamo su došli Tito i Hruščov. Iza stolca jedne naše "drugariće" bila je najmodernija Murtićeva slika. Hruščov je, kad je vidio sliku, rekao Titu: "A što ti to imaš? To tvoji radnici slikaju takve strašne slike? Pa to nisu nikakve slike, to je nešto strašno!" A Tito je na to rekao: "Ma pusti to! To se oni nešto zabavljaju, igraju se! Hajde, idemo brzo dalje, imam ti još neke druge važne stvari za pokazati." Titu je bilo jako neugodno, ali je bio tako dobro pozicioniran da si je to očito mogao dopustiti.

:: Kako danas gledate na avangardni pokret u glazbi nakon Drugog svjetskog rata? Je li mrtav? Ekstremna disonantnost glazbe tog perioda, uz skandaloznost i ekscitativnost, za to vrijeme potpuno neuobičajene metode, učinila je Biennale jednom od najbolje posjećenih priredaba uopće. Pričali ste kako se sve što je bilo najstrože zabranjeno činilo upravo na koncertima Biennale. U tom je kontekstu zanimljiva vaša priča o Johnu Cageu koji je, iako ste mu rekli da ne plazi pod glasovir na koncertu, upravo to učinio i time izazvao bijes tadašnje komunističke vlasti?

To je vrlo interesantno. Imali smo jednu večer s Cageom, pa smo se jako bojali. Mislili smo da publika neće doći, da je to za njih nešto strašno. Taj Cageov koncert zato smo stavili na program kasno navečer, pola sata poslije ponoći. Vuljević i ja smo se, očekujući najgore, stisli u jedan kut. To je bilo u kinu – još nije bilo velike dvorane. Kad je navalila publika! Nismo mogli vjerovati da je tako nešto moguće! Ljudi su bili gladni slobode.

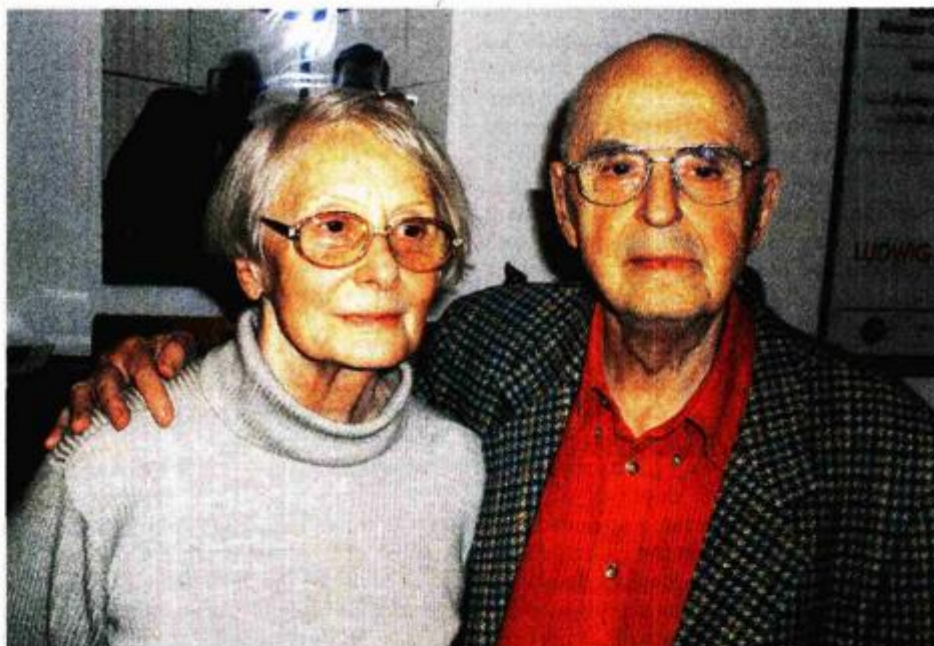
A Cage je sa svojim eksperimentima – od kojih ja mnoge dan-danas ne priznajem – toliko zaludio publiku! Bilo je to nešto sasvim novo. Ljudi su mislili: "Moramo čuti što rade ti Amerikanci".

Na Centralnom komitetu rekli su mi da Cagea moram upozoriti da ne ide pod klavir. Jer inače je na svakom svom koncertu prvo išao ispod klavira kao majmun. Rekli su mi da će, ako Cage ode pod klavir, oni smjesta zabraniti Biennale. Mi smo se toga jako bojali. Ja sam čak posebno otišao u hotel Palace, gdje je Cage odsjeo, i rekao mu: "John, molim te kao Boga, nemoj ići pod klavir! Uništiti ćeš nam cijeli festival!"

Ali kad je došao na pozornicu, a publika je počela oduševljeno pljeskati kao u deliriju, odmah je otišao pod klavir. Publika je urlala od oduševljenja, ne zbog toga što je to bila kolosalna muzika nego zato što je to bio akt slobode, zapravo politička stvar. Bilo je to nešto veliko; danas ljudi uopće ne mogu shvatiti da je taj njegov čin imao tako veliko djelovanje. A djelovao je upravo zbog tog osjećaja slobode, jer smo svi mi bili u velikom zatvoru koji je stvorio Tito. To nije bila demokratska država.

:: Kakvo je vaše mišljenje o razvoju hrvatske glazbe od početka osnivanja neovisne Hrvatske do danas? Slažete li se s tezom da je domaća klasična glazba u Hrvatskoj u vrlo lošoj situaciji, da ima sve manje publike i da je zapostavljena nego ikad?

Najveći uspjeh svih Biennala bio je Stravinski i opera iz Hamburga... Nakon toga nastala je nova situacija. Berislav Šipuš izvanredno organizira tu veliku kulturnu manifestaciju. MBZ je danas velik međuna-

::Danas 87-godišnji Milko Kelemen u svom domu u Stuttgartu sa suprugom Melom, svojim "anđelom" ARHIVA VL-a

MBZ je danas velik međunarodni kulturni događaj kojim smo postigli ono što su postigle velike države i moramo biti sretni zbog toga

rodni kulturni događaj kojim smo postigli ono što su postigle velike države i moramo biti jako sretni što smo to postigli. Šipuš nije lako, to je neobično težak i vrlo kompliciran i skup projekt. Divim mu se što još može organizirati Biennale jer sam ga ja organizirao deset godina i znam kako je to teško. A da ljudi nisu zainteresirani? Ne bih rekao da nisu zainteresirani. MBZ je internacionalni festival i, ako dolaze jako dobri umjetnici iz cijelog svijeta, uvijek će biti posjetitelja. Naravno da neće biti toliko slušatelja kao na koncertima klasične glazbe. Klasika je klasika. Ne možemo danas imati toliko posjetitelja kao kad se svira Beethovenov Klavirski koncert. To je isključeno.

Ali i naša se publika mora odgajati. Njoj se mora dati vremena da se priuči na nove zvukove. Prvi je zanimljiv slučaj Slatina, moje rodno mjesto u kojem sam osnovao jedan mali muzički biennale. Ondje sam održao i niz predavanja, tako da sad na koncerte dolaze i obični radnici, seljaci i činovnici. Svi su koncerti u Slatini rasprodani jer sam ih ja odgojio. Sve je pitanje pedagogije. Pedagogija je najvažnija! Ako uspijemo pedagoški djelovati, bit će sve više koncertne publike. Samo se ne smijemo toga bojati. Danas kad imam koncert u Slatini dođu radnici i kažu: "Joj, gospon Kelemen, pa dajte još malo više te avangarde! Premalo modernih stvari dajete. Vi biste morali još modernije komponirati!"

:: Mislite li da je ovogodišnji jubilarni Biennale uistinu avangardan i da prikazuje ono najnovije i najkvalitetnije u svjetskoj produkciji klasične glazbe kao što ste to vi željeli etablirati 1961.?

Današnji su programi drukčiji nego naši.

NA CENTRALNOM KOMITETU REKLI SU MI DA CAGEA MORAM UPOZORITI DA NE IDE POD KLAVIR KAO MAJMUN ILI ĆE ZABRANITI BIENNALE

Evidencijski broj / Article ID: 11255668
 Vrsta novine / Frequency: Dnevna
 Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
 Rubrika / Section:

Naši su programi bili revolucionarni i uvijek s jako puno avangardne muzike. A danas? Znam da Josipović ne voli Bouleza. Ali danas na programu imamo i Bouleza. Danas se više ne moramo ničega bojati. Možemo apsolutno sve izvesti i publika sve prima. Na primjer, ako se u Palais de Chaillot izvodi Boulez, sve je rasprodano. Ljudi dolaze kao da se svira Beethoven. A Boulez je stvarno jako težak, jako "intelektualan" kompozitor.

:: Postigli ste velik uspjeh sa svojim koncertom za glasovir "Madrigal rouge" u interpretaciji sjajne mlade pijanistice Martine Filjak. Kako danas skladate? Kako biste mogli opisati svoju današnju glazbenu poetiku? Je li se ona posljednjih godina mijenjala i evoluirala?

Da, to je jako moderna kompozicija koja je prije nekoliko tjedana bila izvedena u nekoliko gradova u Njemačkoj. Sad mi je žao što je Berislav Šipuš za otvaranje Biennala odredio moj Koncert za glasovir koji sam radio još kao student. Taj moj Koncert za klavir vrlo je jednostavna kompozicija, ali jako dobra za publiku. Možda to i nije loše jer će publika reći: "Pa nije taj Kelemen ni tako strašan!". To je fini koncert, manje moderan u stilu. A Koncert za klavir koji sam sad napisao, sa 87 godina, posvećen je Marku Rothku, avangardnom slikaru koji je radio apstraktne slike u crvenoj boji na velikim formatima. Taj koncert moje su impresije na crvenu glazbu. Na koncu tog koncerta cijela dvorana ostaje osvijetljena u jarkocrvenoj boji, od poda do stropa. A naša velika pijanistica Martina Filjak to svira kolosalno, s velikom snagom jer sam ja dramatičan kompozitor, moja je karakteristika dramatika, a ona je dramatična pijanistica, onakva kakva je bila i moja profesoricica Melita Lorković. Bio je to velik uspjeh. Nakon koncerta morao sam ljudima davati autograme, svi su htjeli da im se potpišem na program. "Madrigal rouge" zapravo je moj sedmi klavirski koncert!

:: Skladate li još uvijek?

Upravo sam ovih dana dobio veliku narudžbu na koju sam sada, na kraju svog života, jako ponosan. Godine 2013. obljetnica je rođenja Richarda Wagnera, a ja sam dobio narudžbu da skladam nešto za tu veliku i važnu obljetnicu za njemačku kulturu. To je za mene velika počast jer sam je dobio od njemačke institucije, uz dvojicu znamenitih njemačkih skladatelja i ja, Hrvat. Još ne znam kakav će biti sastav, ali vjerojatno će to biti neka vrsta komorne glazbe.

:: Koncert za nakovanj i strugalicu; avangardni glazbenici na jednom od zagrebačkih Biennala 60-ih

Kao mladi hrvatski domoljubni skladatelj preko radija sam čuo glazbu iz Francuske, Njemačke i drugih zemalja i uvidio da smo mi u tadašnjoj Jugoslaviji u strašnom zaostatku

Znam da Josipović ne voli Bouleza. Ali danas na programu imamo i Bouleza. Danas se više ne moramo ničega bojati. Možemo apsolutno sve izvesti i publika sve prima. Kad je Stockhausen bio u Zagrebu, isto je tako dvorana bila puna

